

OLUMLU KAHRAMANIN YENİLGİSİ: TANABAY VE SANTIAGO

DEFAULT OF POSITIVE HEROES: TANABAY AND SANTIAGO

Kemal GÖZ*

Öz

1934 yılında yapılan Sovyet Yazarlar Birliği Kurultayı'ndan sonra roman türünde verilen eserlerde olay örgüsünün büyük çoğunluğu olumlu kahramanlar üzerine kurulmuştur. Olumlu kahramanlar toplumda örnek oluşturabilecek şekilde donatılarak ortaya çıkarılmıştır. Bu yazıda Cengiz Aytmatov'un *Elveda Gülsarı* romanındaki Tanabay ile Ernest Hemingway'in *Yaşlı Adam ve Deniz* romanındaki Santiago'nun benzeri yapıdaki yenilgileri ve karşı mücadeleleri anlatılmaktadır. Tanabay hiç kimsenin yapmak istemediği çobanlık görevini yerine getirmek için çalışmış, Santiago da canı pahasına kılıç balığını kıyıya çıkarmaya uğraşmıştır. Romanlarda dikkat çeken unsurlar Gülsarı ve kılıç balığıdır. Kılıç balığı, Santiago'nun kaybolan itibarını geri kazandıracaktır. Gülsarı ise Tanabay'in inandığı değerlere ulaşmada uzağı gösteren teleskop niteliği taşımaktadır. Bir başka benzer imge ise kolhoz ve köpek balığıdır. Kahramanlar roman boyunca bu unsurlarla mücadele eder. Aytmatov'un eserlerinde üzerinde durduğu bir nokta da kültürdür. *Elveda Gülsarı*'da Gülsarı Kırgızlardaki at kültürünün temsilcisidir. 1934 kongresinden sonra Sovyetler Birliği'nin dünyaya bakışı altyapının üstyapıyı şekillendirdiği doğrultusundadır. Köpek balığı ile mücadele eden Santiago'nun ne yaparsa yapsın yenik düşmesi de bunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Elveda Gülsarı*, Aytmatov, *Yaşlı Adam ve Deniz*, Hemingway, olumlu kahramanlar, toplumcu gerçekçilik

Abstract

After 1934 congress, the majority of the plot was based on positive heroes. Positive heroes were revealed by being equipped to be as the role model of the society. In this article, the struggles of Tanabay in Chinghiz Aitmatov's *Farewell Gulsary* novel and Santiago in Ernest Hemingway's *The Old Man and the Sea* novel in a parallel structure are described. Tanabay worked as a shepherd who nobody wanted to do, and Santiago tried to bring the swordfish ashore at the cost of his life. The notable elements in the novels are swordfish and *Gulsary*. The swordfish will restore Santiago's lost reputation. *Gulsary*, on the other hand, is a telescope in reaching the values that Tanabay believes. Another similar image is shark and kolkhoz. Heroes fights these elements throughout the novel. Another point is that Aitmatov emphasizes in his works is culture. He is also the representative of the horse culture in Kyrgyz. The perspective that sees the world in the Soviet Union after the 1934 congress is that the infrastructure is shaping the superstructure. Santiago's defeat, no matter what he does, is considered to be an indication of this.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman / Türkiye, kemaloz@kmu.edu.tr

Keywords: *Farewell Gulsary*, Aitmatov, *The Old Man and the Sea*, Hemingway, positive heroes, socialist realism

Giriş

Toplumcu gerçekçilik (sosyalist gerçekçilik) 1934 kongresinde Stalin döneminde uygulanacağı son hâlini aldığı anda toplumun ön planda olduğu, insana değer veren ve gelecekte gelen ışıkla anın aydınlatıldığı şematik bir yapı oluşturulmuş ve özellikle roman türünde olay örgüsünün üzerine bindiği yükün tamamı olumlu kahramana yüklenmişti. Gorki olumlu kahramanları şöyle tarif eder: “Sosyalist kültürün yaratıcısı olan insanımız, roman ve hikâyelerimizdeki kahramanlardan çok daha büyük, çok daha yücedir. Edebiyatta, bu insan olduğundan da büyük ve yüce gösterilmelidir. Bu sadece yaşamın değil, sosyalist gerçekçiliğin de gereğidir.”¹

Olumlu kahramanlar her hâlleri ile topluma örnek olabilecek kadar donanımlıydılar. Bunun nedeni Sovyetlerin sanatı tarif edişi ile yakından ilgilidir. Sosyalist bir toplumda sanat insanın ihtiyacını karşılamalıydı.² Lunaçarski’ye göre “Sanat sanat içindir” düşüncesi, yani hoş bir müziği dinlemek ya da güzel bir renk bileşimini izlemek gibi insanın yaşamsal ödevleriyle ilgili olmayan sanat, yaşamları derin bir içerikten yoksun olan ya da o içeriğe küçümseyerek bakan kimselerde değer görüyordu. Sanata bu anlamı yükleyenler burjuva sınıfı idi. Burjuva sınıfı günlük yaşantısında proletaryanın (işçi sınıfı) uğraşmak zorunda kaldığı sorun ve kaygılardan uzak bir yaşam sürüyordu. Zihni günlük hayatın sorunlarından uzak, yarı asalak yaşayan bu ayrıcalıklı sınıfın hayatı boşalmıştı ve bir kuyuyu andıran bu boşluğu doldurabilmesi ve yaşamı anlamlandırabilmesi için bir olguya ihtiyacı vardı.³ Sanat, burada hayatı boşalmış olan burjuvanın zamanını çok ince, büyüleyici ve hafif bir biçimde geçirmesini sağlıyordu. Eğlendirici, oyalayıcı sanat burjuvanın vazgeçilmez aracıydı. Oysaki Sosyalist bir toplumda işçiler tiyatroya eğlenmek için değil, oradan daha iyi, daha kuvvetli çıkmak için giderlerdi.⁴ Bu bağlamda Stalin’in sağ kolu ve ideoloğu Jdanov, şair Anna Ahmatova’yı ağır bir şekilde eleştirirken bireysel edebiyatın Sovyetlerde asla yer almaması gerektiğini sert bir üslupla şu şekilde açıklamıştır:

Melekler bahçesi üzerine,
Mucizeler yaratan ikona üzerine yemin ederim,
Yemin ederim ateşli aşkımızın meyvesi, çocuğumuz üzerine...
İşte bayağı, sığ, kişisel yaşantısı, değersiz deneyleri ve dinsel gizemci erotizmiyle Anna Ahmatova budur! Onun şiirleri halktan çok uzaktır.⁵

1 Maksim Gorki, “Maksim Gorki”, *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, çev. Feyyaz Şahin, Parşömen Yayınları, İstanbul 2011, s. 88.

2 Anatoli Lunaçarski, *Sosyalizm ve Edebiyat*, çev. Asım Bezirci, Yön Yayınları, İstanbul 1993, s. 84.

3 *Age.*, s. 84.

4 *Age.*, s. 85.

5 Andrey Aleksandroviç Jdanov, *Edebiyat Müzik ve Felsefe Üzerine*, çev. Fatmagül Bertay (Baltalı), Kaynak Yayınları, İstanbul 1996, s. 27.

Bireysel edebiyata karşı çıkan Sovyet sanatı, olumlu kahramanları ideolojik açıdan olgun, gece gündüz demeden çalışmayı görev olarak addeden, halka karşı içlerinde büyük bir sevgi taşıyan süper kahramanlar olarak çizmişti. Olumlu kahramanlar için insanların yaptıkları hatalar, cahillikten kaynaklandığından dolayı hoşgörüle karşılanmalıydı. Bu yüzden olumlu kahramanlar karşılaştıkları menfi durumlar karşısında çok sabırlı davranır ve olumsuzluklardan etkilenerek devrim karşıtı hâline gelen sıradan insanları aydınlatılması gereken bireyler olarak görürlerdi.

1. Sovyetlerde Ekonomik Düzenleme ve Bunun Edebiyata Yansımaları

Sovyetler Birliği'nin kurulması ile periyodik aralıklarla üç önemli ekonomik düzenleme meydana gelmiştir. Bunlardan ilki devrimden sonra çıkarılan “toprak kararnamesidir”.⁶ İkinci önemli ekonomik düzenleme NEP'tir.⁷ Üçüncü ekonomik düzenleme ise mülkiyeti kolektif çiftlikler üzerinden düzenleyen kolektivizasyon politikasıdır.⁸

Sanayi üretiminde artış sağlayabilmek ve köylerde toplanan nüfusun bir kısmını şehirlere göç ettirerek sanayi kuruluşlarında istihdam oluşturmak kolektivizasyon politikalarının sebepleri arasındaydı. Ayrıca milyonlarca bağımsız çiftçinin küçük topraklarının tek bir elde toplanarak planlı tarıma geçilmesi, şehirlerde toplanan nüfusa daha hızlı ve yeterli gıda sevkiyatı sağlamak için düşünülmüş bir yoldu. Fakat bu ekonomi politikaları Orta Asya'da bazı aksaklıkların çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Kırgızistan Komünist Parti Bölge Komitesi'nin 1930 yılı Haziran ayında ilçe komitelerine yerine getirilmesi gereken ekonomi planlarıyla ilgili bir karar göndermiştir.⁹ Fakat birçok örnekten birisi olmakla beraber Çüy Bölgesi Kapilin İlçesi Parti Komitesi 10 Eylül 1930 yılında yaptığı toplantıda “İlçe imkânları dâhilinde yerine getirilmesi imkânsız planlar verilmiştir.” şeklinde bir karar alarak bunu Bölge Komitesine göndermiştir.¹⁰ Kolektivizasyon politikalarının uygulandığı o yıllarda az da olsa şahsî mülkleri bulunan insanlar bunları kolhozlara¹¹ karşılıksız olarak vermemek için büyük ve küçükbaş hayvanlarını kesmiş, ekinleri ise toplamayarak tarlada çürümeye bırakmıştır.¹² Bundan dolayı 1930 yılında Kırgızistan'da büyükbaş hayvan sayısı %24, koyun keçi gibi küçükbaş hayvan sayısı ise %15,5 oranında azalmıştır.¹³ Bu bilgiyi doğrulayan örnekler edebiyat eserlerinde de vardır: “Gremyaçıy'de her gece hayvanları kesmeye başlamışlardı. Ortalık kararır kararır köyün herhangi bir yerinden bir koyunun boğuk boğuk, kesik kesik melediği... Yahut

6 Menaf Turan, “SSCB'de Toprak Mülkiyeti”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C 66, No. 3, (2011), s. 309.

7 *Novaya Ekonomičeskaya Programma* (Yeni Ekonomi Programı).

8 Menaf Turan, “SSCB'de Toprak Mülkiyeti”, s. 309.

9 Orhan Söylemez ve Kemal Göz, “İftiralar Kurbanı Bir Ömür: Rahman Kasımov”, *Salıcan Cigitov ve Dünyası*, Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2006, s. 121.

10 *Age.*, s. 121.

11 Kooperatif çiftlikleri.

12 Orhan Söylemez ve Kemal Göz, “İftiralar Kurbanı Bir Ömür: Rahman Kasımov”, s. 121.

13 Khalida Devrisheva, “Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Tarihinin Bazı Meseleleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar 39, (2016), s. 192.

bir buzağının hafifçe böğürüp sustuğu duyuluyordu. Kolhoza girenler de girmeyenler de hayvanları kesiyorlardı. Öküzler, koyunlar hatta inekler kesiliyordu.”¹⁴.

Fitrî bir özellik olan şahsî mülk edinme gayretinin devlet tarafından engellenmesi ve var olanlara da el konulması konusu, 1960’larda toplumcu gerçekçiliğin Kırgız edebiyatında oluşan farklı yorumlama biçimlerinde de kendini göstermiştir. Bunlardan başlıcası Aşım Cakıpbekov’un *Aygaşka* (1960) adlı uzun hikâyesidir. Kılıçbek adlı ihtiyar at bakıcısının Aygaşka adını verdiği atına duyduğu sevgi temelinde gelişen hikâyede kolhoz Aygaşka’yı Kılıçbek’ten zorla almıştır. Bunun nedeni Kılıçbek’in kolhoz çalışanı oğlu Sarıbek tarafından şöyle anlatılmaktadır:

At denen canavar, otun, yoncanın baş düşmanı. Şimdilerde her evin ahırında en az bir tane at bağlı. Bu iyi güzel de atların otladığı bölgelerde yonca azalıyor, kolhozun hayvanlarına bile yetmez oldu. Dahası var, kolhozda onca iş gücü arasında sonbahar gelip de tam işlerin yoğunlaştığı, kış hazırlıklarının yapıldığı mevsimde kökbörü belası başlıyor. Bir taraftan kış geliyor diğer taraftan millet kökböründe. Bütün bunları görüp atları satın almaya karar verdiler.¹⁵

At kültürünün Sovyetler tarafından yorumlanışını güçlü şekilde eleştiren Cakıpbekov’un uzun hikâyesinin Kırgız edebiyatı tarihinde özel bir yeri vardır.

Fotoğraf 1. Mihail Şolohov (1905-1984)

Kaynak: interesnyefakty.org [Erişim tarihi: 30.07.2019]

Fotoğraf 2. Aşım Cakıpbekov (1935-1994)

Kaynak: culture.akipress.org [Erişim tarihi: 30.07.2019]

Yine özel mülklerin insanlar için ifade ettiği anlamı Şolohov *Uyandırılmış Topraklar*’da (1932) basit ama içten bir anlatımla ortaya koymuştur. Romanında yeni kurulan Stalin kolhozu, bütün özel mülkleri ve tavukların da dâhil olduğu hayvanları kamulaştırmış, kolhoz üyelerinin atları da devlet malı olarak kaydedilerek kolhozun ahırına bağlanmıştır.

14 Mihail Şolohov, *Uyandırılmış Toprak*, I. Cilt, çev. Leyla Soykut, İlkaynak Basım, Ankara 1995, s. 165.

15 Aşım Cakıpbekov, *Biz Babasız Büyüdük*, çev. Orhan Söylemez – Kemal Göz, Bengü Yayınları, Ankara 2008, s. 144.

Gece olup da hayvanların altını değiştirmeye giriştim mi kapının yanında pineklemeye başlarlar. Mallarından bir türlü vazgeçemiyorlar galiba. Oradakilerin hepsi bu atların eski sahipleridir. İki de bir gelip “Benim doruya saman verdin mi?”, “Benim kulanın altına ot serdin mi?”, “Benim kısrağa bir şey olmadı ya?” diye sorup duruyorlar.¹⁶

Sanayileşmesini tamamlamamış olan Çarlık Rusya’da meydana gelen devrimle birlikte toprağa bağlı olarak yaşayan sosyal tabakada üç sınıfın olduğu söylenebilir: Mal varlığı olmayan ve başkalarının yanında ırgatlık yaparak yaşamını sürdüren köylüler; orta gelirli, kendine yetebilen toprak ve hayvana sahip köylüler ile büyük topraklarda tarım yapan ve yanlarında ırgat çalıştıran zenginler. Bu sınıflar içinde Sovyetler Birliği’nin kurulması ile yaşam şartları nispeten iyi yönde değişen ilk gruptaki köylülerle orta sınıf olarak değerlendirilebilecek köylüler nüfus olarak en kalabalık bölümü oluşturuyordu. Fakat hayvanların bile kolhoz malı olarak sayılması ve özel mülkiyetler konusundaki katı kısıtlamalar nüfus olarak yoğunlukları nedeni ile önemsenmesi gereken bir orta sınıf hoşnutsuzluğuna neden olmuştur. Olumlu kahramanların anlayışla yaklaşarak sabırla ikna etmesi gerekenler bunlardı. Kolhoz ve sovhozların¹⁷ kurucuları arasında yer alan bu romantik idealistler, eski orta sınıfı bilinçlendirmeye ve sistem için fedakârlık yapmaya teşvikle görevliydi.

2. *Elveda Gülsarı ve Yaşlı Adam ve Deniz*

Bu yazının konusu olan *Elveda Gülsarı* (1966) Aytmatov’un gerçek anlamdaki ilk romanıdır. Romanın başkişisi Tanabay, Sovyetler kurulmadan önce kulakların¹⁸ yanında ırgat olarak çalışmış, zor koşullarda yaşamak zorunda kalmış ve Sovyetlerin kurulmasıyla yeni düzeni canı gönülden sahiplenerek köyündeki kolhozun kurucuları arasında yer almıştır. Tanabay, yeni düzene o derece bağlıdır ki toprak ağaları listesine alınan ağabeyi Kulıbay’ın Sibiry’a sürgün edilmesini engellememiş, aksine akrabalık ilişkilerinin güçlü olduğu Kırgız toplumundaki sosyal baskıyı karşısına almak pahasına inandığı sistemin çıkarları için mücadele etmiştir. Bundan sonra savaş başlayacak ve Tanabay, Sovyetler Birliği’ni korumaya gidecektir. Döndüğünde ise kendisine ihtiyaç duyulan yerlerde verilen her görevi içtenlikle yerine getirmeye gayret edecek, gecesini gündüzüne katarak Sovyet idaresi ve komünizm için çalışacaktır.

Tanabay tipik bir olumlu kahramandır. Ancak *Elveda Gülsarı* oluşturulduğu temeller açısından toplumcu gerçekçi perspektiften çok eleştirel gerçekçi perspektife daha yakındır: “Toplumcu gerçekçilik, sanatın parti ilkelerine bağlı görüş açısından yaşamın gerçeğini algılaması, yorumlaması sanattır diyorum. Daha da sade bir anlatımla diyebiliriz ki, insanların yeni bir dünya kurmalarına yardımcı olan sanat sosyalist gerçekçi sanattır.”¹⁹.

16 Mihail Şolohov, *Uyandırılmış Toprak*, I. Cilt, s. 183.

17 Devlet tarım işletmeleri.

18 Zengin toprak ağaları.

19 Mihail Şolohov, “Mihail Şolohov”, *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, çev. Feyyaz Şahin, Parşömen Yayınları, İstanbul 2011, s. 123.

Romanda kullanılan imgeler üzerinde bir değerlendirme Tanabay'ın farklı özelliklerini ortaya koyar. "Tanabay = Mikroskop: Büyüten, büyüterek gösteren; Gülsarı = Teleskop: Uzağı gösteren, uzaktan gelen ışığın yansımısını gösteren, geleceği gösteren".²⁰

Tanabay, Aytmatov tarafından mikroskop (büyüterek gösteren) olarak kullanılmıştır. Kolhozun çalışma koşullarındaki aksaklıklar, koyun ağılının damının akması, saman getiren arabaların yolda çamurlara saplanıp kalması, kış şartlarının çetinliği, keçe evin (*boz üy*) her yerinden rüzgâr girmesi ve tamir edilecek kadar bile keçe bulunamaması vs. gibi unsurlar Tanabay tarafından dramatik bir abartı içinde algılanır.²¹ Ayrıca Tanabay karşılaştığı her olumsuz durumda karamsar ruh hâliyle geçmiş muhasebesi yapar. Yukarıda örnekleri verilen durumlar şehirli bir insan ya da koşulları bilmeyen birisi tarafından Tanabay gibi algılanamayacakken bunların Aytmatov'un roman kişisi tarafından yorumlanış biçimi akıllara eleştirel gerçekçi edebiyatın doğaya karşı gösterdiği mücadeleye rağmen yenilen kült roman kahramanı Santiago'yu getirir: "Sonunda kesin bir yenilgiye uğramıştı işte; yavaş yavaş kışa gidip tahtaların üstüne çöktü."²² "İhtiyar balıkçı bardağı alıp içti. Manolin, yendiler beni diye söylendi. Beni adamakıllı alt ettiler."²³

Yaşlı Adam ve Deniz'deki (1952) ünlü roman kişisi Santiago, aylarca yakalamak için uğraştığı "kılıç balığını = daha iyi bir yaşama ulaşma aracını 'köpek balıklarına = burjuvaya'" karşı korumaya çalışmış, ama insanüstü bir gayret göstermesine rağmen köpek balıkları kılıç balığını yemiştir.

Santiago yenilgiyi kitabın birçok yerinde geçen "yenilmek" kelimesini açıkça kullanarak kabul ediyordu. Nitekim eleştirel gerçekçi edebiyatın XX. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden olan E. Hemingway, J. Steinbeck, E. M. Remarque'ın eserleri, daha iyi bir yaşam düşleyen, ama toplumsal yaşam koşulları buna imkân vermediği için amaçlarını gerçekleştiremeyen roman kişileri üzerine kurulu idi. Bu roman kişilerinin genel itibarıyla başlarına gelen özetle şu idi: "İnsanlar sürekli daha iyi için çabalarlar, fakat bu çabanın önüne yine sürekli olarak yenilmez engeller çıkar ve o çabayı darmadağın ederler; öyle ki, koşulları ve ilişkileri değiştirmeye yönelik her çeşit girişim yenilmeye mahkûmdur, ya da insanı yıkıma götürür."²⁴

Daha iyi bir yaşama ulaşmak isteyen roman kişininin canla başla çalışması, Tanabay'ın kimsenin yapmak istemediği yıllık çobanlığını ve sonrasında koyun çobanlığını kabul etmesi, sağlığını tehlikeye atma pahasına işine bağlılığı; Santiago'nun da benzer şekilde yakaladığı kılıç balığını sağ salim kıyıya götürebilmek için canla başla uğraşması, yaşına rağmen direnmesi ve elini kaybetme riski varken bile mücadelesinden vazgeçmemesi dikkate değerdir. Bu mücadele, amaçlarına ulaşmak için insanüstü gayret sarf eden Santiago ve Tanabay'ın karşılarına çıkan doğal engeller karşısında uğradıkları açık yenilgi bağlamında değerlendirildiğinde bu roman kişilerini ikiz kardeş kadar benzer kılmaktadır.

20 Georgiy Gaçev, *Çingiz Aytmatov (v Svete Mirovoy Kulturi)*, Adabiyat Basım, Frunze 1989, s. 216.

21 *Age.*, s. 216.

22 Ernest Hemingway, *Yaşlı Adam ve Deniz (İhtiyar Balıkçı)*, çev. Orhan Azizoğlu, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2018, s. 123.

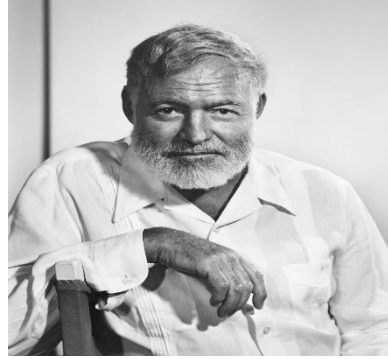
23 *Age.*, s. 128.

24 Gennadiy Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, s. 468.

Fotoğraf 3. Cengiz Aytmatov (1928-2008)

Kaynak: <https://www.cnnturk.com> [Erişim tarihi: 01.08.2019]

Fotoğraf 4. Ernest Hemingway (1899-1961)

Kaynak: <https://avatars.mds.yandex.net>
[Erişim tarihi: 01.08.2019]

2.1. Kılıç Balığı = Gülsarı

Yaşlı Adam ve Deniz romanındaki kılıç balığı, Santiago'nun geleceğini şekillendirecek, onun daha iyi bir hayata ulaşmasını sağlayabilecek bir imge durumundayken *Gülsarı* romanında Tanabay'ın inandığı değerlere ulaşmak için kullandığı araç "teleskop"tur. Teleskop, uzağı göstererek geleceğin ışığını yaşanılan andan daha önce yakalamak için yakınlaştırıcı olarak kullanılmıştır. Burada ışık ve teleskop kelimelerine yüklenen anlam, aslında bir uyarı niteliğinde olan zaman makinesinden başka bir şey değildir. Toplumcu gerçekçi edebiyat var olanı değil olması gerekeni yansıtır. Aytmatov'un kahramanı Gülsarı olması gereken gerçekliğin yanlış yansıtıldığı, geleceğin istenildiği gibi parlak olmayacağını altını çizmektedir. Görüntüler ışık yoluyla gözümüze ulaşır. Teleskop gelecekte gelen ışığı daha gözümüze ulaşmadan çok önce yakalayarak bize ulaştıran uyarıcı bir zaman makinesi görevi görmektedir.

Jdanov, 1934 Yazarlar Birliği Kurultayı'nda olumlu kahramanları "planlanmış bir geleceğin inşa edicileri" olarak değerlendirmişti.²⁵ Gülsarı, onlarca yıl gelecekte gelen ışığın yaşanılan ana nasıl yansıdığını gösteren bir imgedir. Başlarda hızla koşan bir *taypalma yorga*²⁶, ortalarda kendi kaldırdığı dumanı geçemeyecek kadar yorgun ve sürücüsünü toz içinde bırakan sıradan bir binek hayvanı, sonlarda ise artık eski bir at arabasını bile çekemeyecek kadar kuvvetten düşmüş yaşlı bir attır. Hor kullanılmış, böyle değerli bir ata davranılması gerektiği gibi davranılmamıştır. Sovyetlerin, Kırgız kültürünü ne hâle getirebileceğinin yansıması olarak düşünülecek bu durum aynı zamanda Sovyetlerin kaçınılmaz sonuna işaret etmektedir. Bu son, Gülsarı'nın içdiş edilmesi ve Tanabay'ın kolhozu kendi malı olarak görmemesi olay parçaları ile beraber düşünüldüğünde daha anlamlı olmaktadır.

25 Andrey Aleksandroviç Jdanov, *Perviy Vse Soyuznyy S'yezd Sovetskikh Pisateley, Stena Grafiçeskiy Otçyot, Gosudarstvennoye İzdatel'stvo* (Hudojestvennaya Literatura), Moskva 1934, s. 3.

26 Göçebe kültürde koşusu ile diğer atlardan ayrılan ve nadir görüldüğü için çok değer verilen at türüdür. *Taypalama yorgalar* dört nala koşmayı bilmedikleri için binicilerini sarsmazlar, ancak hızlı bir şekilde uzun mesafeler kat edebilirler.

2.2. Köpek Balığı = Kolhoz

Santiago'nun geleceğe yönelik hayallerinin daha iyi bir yaşama ulaşma imgesi olan kılıç balığını, mücadelesine rağmen parçalayarak yiyen köpek balıklarıyla Tanabay'ın koşmayı yeni öğrenmiş bir tayken olarak yetiştirdiği Gülsarı'yı zorla alan kolhoz imgeleri benzerdir. Kolhoz ve kolhoz başkanı Corokul Aldanoviç [*coro* "arkadaş", *kul* "kul" (arkadaşın kulu, yoldaşın kulu)], köpek balıklarının Santiago'ya yaptığı'nın bir benzerini Gülsarı aracılığıyla Tanabay'a yapmıştır.

Toplumcu gerçekçi bir eleştirmen gözüyle bakıldığında Hemingway'in kapitalist dünya içinde oluşturduğu *Yaşlı Adam ve Deniz* romanındaki köpek balığı imgesi, burjuva sınıfı ile eşleştirilir ve sınıflar arası geçişin imkânsıza yakın olduğuna vurgu yapan bu umutsuzluk edebiyatı, olumlu kahramanın (Santiago) yenilmesi nedeniyle yerden yere vurulurdu. Ama dikkatlice baktığımızda Tanabay'ın (mikroskop) elinden zorla Gülsarı'yı alan kolhoz ve kolhoz başkanı Aldanov da Komünist Parti'nin bürokratik tabakası tarafından oluşturulan başka bir sınıfın temsilcisidir. Olumlu kahramanın hayal kırıklığına uğramasına ve hayatta giderek geriye çekilmesine neden olan bu oligarşik yapı, sınıfların eşitliği ilkesinin romanın güncel zamanı olan 1950 yılında bile delik deşik olduğunu ilan eder. Diğer taraftan mülkiyetin kamuya ait olduğu bir ekonomik sistemin gönül eri olmasına karşın Tanabay'ın Gülsarı'yı vermek istememesi ve kolhozun atı almasından sonra yaşadığı duygu değişimi şu şekilde anlatılır: "Neden böyle oluyordu? Şimdi neden kolhozu eskiden olduğu gibi kendi malı değil de bir başkasının malı olarak görüyordu?"²⁷.

İnandığı sistem uğruna ağabeyinin mallarının kolhozun hesabına geçirilerek Sibiry'a sürgün edilmesine karşı çıkmayan Tanabay'ın hayatındaki bu doğal dönüşüm süreci yenilginin ilanıdır.

Aytmatov'un daha sonraki romanlarında daha belirgin olarak ortaya çıkacak olan kültür, gelenek ve göreneklerin uğradığı erozyon karşısında duyduğu tepki, *At adamın kanadı* (At insanın kanadı.) şeklinde bir atasözüne sahip Kırgızcanın temsil ettiği kültürde Gülsarı'nın temsil ettiği imge (Kırgız kültürü) ve onun üzerine zaman zaman votka içmiş ve sarhoş olarak binen (votka = Rus içeceği, kımız = Kırgız içeceği) ve kokusuyla atı rahatsız eden Aldanov'un temsil ettiği partinin oligarşik yapısı, akıllara *Beyaz Gemi* romanındaki Orozkul / Oruskul "Rus'un kulu" ile Momun "Mümin" imgelerinin taşıdığı anlamları getirmektedir.

2.3. Sistem (Kolhoz, Segizbaev, Aldanov) = Altyapı

Engels ve Marks toplumda var olan üretim araç ve ilişkilerinin (altyapı) toplumsal yasal kurum, eğitim sistemi, siyaset, bütün insan kurum ve ideolojilerini (üstyapı) oluşturup kontrol ettiğini savunur.²⁸ Altyapının üstyapıyı oluşturan sosyal kurumları şekillendirmesi denklemi açısından bakıldığında ise burada uzun yıllardan beri devam edegelen bir tartışmanın yeniden alevlendirildiği görülmektedir. Kapitalist dünyadan bakıldığında toplumcu gerçekçi sanatın bağımsız olmadığı,

27 Andrey Aleksandroviç İdanov, *Perviy Vse Soyuznyy S'yezd Sovetskih Pisateley, Stena Grafiçeskiy Otçyot*, s. 3.

28 Aktaran Charles E. Bressler, *Yazınsal Eleştiri. Kuramsal ve Pratik Bir Giriş*, çev. Devrim Evcı, Birleşik Yayınevi, İstanbul 2017, s. 274.

parti kontrolünde olduğu ve propaganda amaçlı kullanıldığı suçlamaları vardır. Jdanov'un 1934 kongresindeki tarafılıkla ilgili sözleri de edebiyatın alacağı yolu ve yazarın olaylara bakması gerektiği noktayı tarif eder niteliktedir.²⁹ Sovyetler Birliği'nde dünyayı gören perspektif ise burjuvanın (altyapı) üstyapıyı şekillendirmek için edebiyatı da kullandığı [köpek balıkları = burjuva (kapital)] ve sosyal tabaka içinde dikey yükseliş göstermek isteyen bireyin köpek balıkları ile mücadelesinde ne yaparsa yapsın yenik düşeceği savının eleştirisi üzerine kuruludur. Ancak Tanabay'ın da üretim biçimini belirleyen altyapının başka bir boyutu karşısında yenildiği açıktır. Altyapının tahakkümü altında kalan proletaryanın (ücretli kölelerin) ürettiği şey ile bir bağ kurmasını engelleyen üretim şekillerindeki değişiklik proletaryayı değersizleştirmiştir. Fabrikalardaki bant sisteminde çalışan bir işçi, üretimine katıldığı ürünün bütününden uzak kalıp sadece bir parçasını imal ederken esasında ürettiği her ne ise onunla bağlantısını kaybeder. Bütünü göremeyen işçi herkesin yapabileceği basit bir işe iştirakle fabrikalarda oluşan çok yönlü yapının sadece bir parçası hâline gelir. Bu, yeri kolaylıkla doldurulabilen bir vida sıkıcı ya da masa ayağı bükücü şeklinde tanımlanabilir. Tanabay'a meslek olarak çobanlığın seçilmesi bundandır. Üretim biçimlerindeki farklılaşmanın değiştiremediği bir mesleği olan Tanabay, "altyapı"nın keçe çadırları ve Kırgız el sanatlarını Kırgızların elinden nasıl çekip aldığını bu meslekle anlatır:

Tanabay zaman zaman bunları düşünür, dalıp giderdi; halk sanatının, el hünerlerinin yok olup gitmesine üzüldü, bundan kimin suçlu olduğunu, neden böyle olduğunu bilemezdi.³⁰

Ahı gitmiş vahı kalmış o attan ne hayır gelir. Zaten at-araba eskide kalmış. Bugün önemli olan makinedir.³¹

Altyapıdaki başkalaşmanın üstyapıyı da değiştirdiği ve şekillendirdiği vurgusu karşısında Tanabay neredeyse tek başına mücadele etmekte ve "devrimin romantik nesli"nin kayboluşunu ve yenilgisini temsil etmektedir. Kendi ağzından şu ifadeler Aytmatov'un kültür konusuna nasıl baktığının başka bir boyutunu ifade etmektedir: "O zaman, Stalin'in her türlü milli kimliği yıkma kampanyasının son haddine ulaştığı yıllardı. Töreku Aytmatov da Kırgız kurbanlardan biriydi."³²

Ancak toplumcu gerçekçi bir yazarın umutsuzluğa kapılması ve Tanabay'ın açık yenilgisini kabullenmesi kitabın basıldığı ülke olan Sovyetler Birliği'nde doğru anlaşılamayabilirdi. Bu yüzden bütün olumsuzluklara rağmen Tanabay partiye yeniden kabul edilerek Kerimbekov benzeri gençlerin gelecekte gelen ışığın günümüze olan yansımalarını temsil ettiği mesajı verilmek istenmiştir. Tanabay'ın partiden ihracına karşı çıkan Kerimbekov'un roman içindeki anlamlı varlığı buna işarettir.

29 Andrey Aleksandroviç Jdanov, *Perviy Vse Soyuznyy S'yezd Sovetskikh Pisateley, Stena Grafiçeskiy Otçyot*, s. 3.

30 Cengiz Aytmatov, *Elveda Gülsarı*, s. 95.

31 *Age*, s. 43.

32 Orhan Söylemez, "Svat Soucek, Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Milli Renk ve İki Dillilik", *Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler*, çev. Orhan Söylemez, Karam Yayınları, Ankara 2002, s. 123.

2.4. Ahlaki Kölelik

“Benim yerim hapisane.”³³

Gülsarı, at kültürünün çok önemli olduğu Kırgızistan’da nadir bulunan bir at cinsinden gelir. Ekim Devrimi’nden önce Tanabay gibi bir at çobanının böyle bir ata binmesi düşünülemezdi bile. Tanabay’a Gülsarı’yı veren ve onun bu ata binmesini sağlayan Ekim Devrimi’dir. Tanabay ve yakın arkadaşı Çora kolhozu beraber kurmuşlardır. Ancak Devrim’in zaman içinde oluşturduğu oligarşik yapı, toprak ağalarının yerini kolhoz başkanlarına (Aldanov) ya da ilçe merkezinden gelen müfettişlere (Segizbaev) bırakmıştır. Kolhoza başkan olarak dışarıdan gönderilen Aldanov, Gülsarı’nın bölgedeki ününü duyar duymaz makamını kullanarak Gülsarı’ya sahip olmak istemiştir. Buna hem atın sahibi Tanabay hem de Gülsarı karşı çıkmış, ancak başarılı olamamışlardır.

Tanabay inandığı sistem uğruna hep en zor görevleri kabul edip özveride bulunurken sistemin oluşturduğu yeni “ağalar”ın Komünizmi dönüştürdüğü biçim ise dikkate değerdir. İlçe merkezinden gönderilen müfettiş Segizbaev ve Tanabay arasındaki diyalog, romanın üzerine kurulduğu temeli de yansıtmaktadır:

-Ne oluyor yoldaş, dedi ölü koyun yığınlarını göstererek. Sen Komünist bir çoban olduğun halde kuzuların neden ölüyor?

-Herhalde kuzular benim Komünist olduğumu bilmiyorlar! diye patladı Tanabay...³⁴

-Lanet olsun verdiğim söze! Lanet olsun ömür boyu verdiğim emeklere! Hepsinin canı cehenneme! Defol git! Benim yerim hapisanedir. Sen bu deri ceketli yeni efendiyi niye getirdin buraya? Beni çileden çıkarması için mi? Beni hapse tıksın diye mi? Hadi bakalım beni hapse tıksana it oğlu it!³⁵

Tanabay’ın sisteme haykırışı aslında bilinçsiz (ya da bilinçli³⁶) olarak karşı çıktığı ahlaki kölelik kavramı ile ilgilidir. Gonçarov’un ünlü romanı *Oblov* hakkında kaleme aldığı yazısında bu terimi kullanan Dobrolyubov, ahlaki köleliği “görünüşte efendi olan köleler”³⁷ olarak tanımlar. *Elveda Gülsarı*’daki Tanabay, hem yazarın hem de kahramanının karşı çıktığı ahlaki köleliğin kendi inandıkları sistem eliyle oluşturuluyor olmasına tepkidir. Bir olumlu kahramanın olaya bakış perspektifinin hayret verici bir şekilde “Benim yerim hapisane.” noktasına gelmesi, Lenin döneminin olumlu kahramanı Tanabay’ın Stalin dönemindeki savruluşunu simgelemektedir.

33 Cengiz Aytmatov, *Elveda Gülsarı*, s. 170.

34 *Age.*, s. 171.

35 *Age.*, s. 170.

36 Babası Stalin döneminde kurşuna dizilerek öldürülen Aytmatov’un birçok eserinde Stalin eleştirisi vardır. Yazarın bilinçli olarak yaptığı bu eleştiriye kahramanları doğal yollardan ulaşırlar. Bu durumun en belirgin örneği *Gün Uzar Yüz Yıl Olur* adlı romanında kullandığı “mankurt” imgesidir.

37 Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov, *Oblovluk Nedir*, çev. Mazlum Beyhan, Yön Yayınları, İstanbul 1987, s. 38.

Burjuvazi altyapıyı elinde tutarak insan kurum ve teşekküllerini etkilemektedir. Komünist parti de altyapıyı elinde tutarak insan kurum ve teşekküllerini bir şekilde değiştirmektedir.

Farklı kültürlere yaşama hakkı vermeyen bu tahakküm hayret verici bir şekilde Kırgızların keçe çadırlarını yamayabilecek parça keçe bulmalarını bile imkânsız kılan olumsuz bir değişikliktir. Tanabay ağabeyi ve benzeri kulakların mallarına el konulup Sibiryâ'ya sürülmelerini sağlarken kendi eliyle yeni kulaklar (Segizbaev, Aldanov) oluşturduğunun farkına çok sonra varacaktır. Dolayısıyla Kapitalizmin altyapı kontrol edicileri burjuvazi iken Komünizmin altyapı kontrol edicileri de Komünist Parti oligarşisidir. İki yol da “ahlaki köleliğe” çıkmaktadır ki Aytmatov'un Tanabay'ı bunu açık bir şekilde kendi yerinin hapishane olduğunu haykırarak belirtmiştir. Çünkü bu yapının oluşmasında kendi payı da vardır. Lenin (Çora) dönemi romantik devrim günlerinden, Stalin (Segizbaev, Aldanov) dönemi savaş sonrası yıllar ve XX. Parti Kurultay'ında Kruşçev'in (Kerimbekov) Stalin'i ve politikalarını ağır bir şekilde eleştirdiği döneme kadar uzanan çizgi, esasında romanın kendi dünyasındaki zaman dilimi ile de paraleldir.

Santiago'nun zaman zaman ona ihanet eden sol eline rağmen köpek balıklarına karşı sürdürdüğü mücadeleyi son ana kadar bırakmaması da ahlaki köleliğe bir başkaldırıdır.

İhtiyar balıkçı köpek balıkları ile uzlaşma yoluna gitmemiştir. Neticede elinde birçok köpek balığını öldürebilecek keskinlikte bir bıçak vardı. Kılıç balığının bir kısmını teknesinde güvenli bir yere alarak diğer kısmını köpek balıklarına bırakabilirdi, ancak bunu yapmamıştır. Diğer olumlu kahraman Tanabay da kolhozla anlaşma yoluna gitmemiştir. Santiago ve Tanabay, Oblomov değıllerdır ve ahlaki köle olmaları bu perspektiften bakıldığında imkansızdır.

Yaşlı Adam ve Deniz'deki avlayan ve avlanan arasındaki bağın güçlülüğü de dikkate değerdir. Doğaya karşı duyulan saygının bir tezahürü olan bu durum Santiago'nun oltasına takıldığı andan itibaren yakaladığı kılıç balığına karşı duyduğu sevgi ile yansıtılmıştır. Aynı sevgi Gülsarı için de geçerlidir. Tanabay tarafından ona bakılması gerektiği gibi bakılmış, duyulması gerektiği gibi saygı duyulmuş ve binilmesi gerektiği gibi binilmiştir. Kılıç balığı da avcısından hak ettiği saygıyı fazlasıyla görmüştür: “Yemi erkek gibi yuttu, erkek gibi çekiyor ve mücadelesi telaşlı değil. Bir planı mı var yoksa benim kadar çaresiz mi acaba.”³⁸.

Kılıç balığının zıpkınla öldürülüşünde bile bir incelik vardır. Bunu emeğin kutsallığı olarak açıklamak mümkündür.

Kolhoz Gülsarı'yı aldı.

Köpek balıkları kılıç balığıyı yedi.

38 Ernest Hemingway, *Yaşlı Adam ve Deniz (İhtiyar Balıkçı)*, çev. Yasemin Yener, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2019, s. 56.

Yukarıdaki önerme cümlelerinden de anlaşılacağı üzere *Yaşlı Adam ve Deniz*'de fâil köpek balıklarıyken *Gülsarı*'da kolhozdur. Yapılan işten etkilenen Tanabay'ın olayların gidişatına yön verememesi, bütün mücadelesine rağmen etken olmaktan çok edilgen olması, özellikle egemen güçler karşısında yenilgisi – bunu Santiago da yaşamıştır-, 1934 kurultayında esasları belirlenen toplumcu gerçekçi romanın temel ilkesi olan olumlu kahramanın olay örgüsünün etkileyeni olması prensibine aykırıdır. Toplumcu gerçekçi romanın en önemli olumlu kahramanlarından birisi olan M. Şolohov'un *Uyandırılmış Toprak*'ındaki Davidov'un roman içinde "fâil görevi gördüğü" ve diğer roman kişilerini olumlu ya da olumsuz etkileyebildiği açıktır. Kapitalist dünyada oluşturulan edebiyatta (Hiciv ve komedi de buna dâhildir.) olay örgüsünün merkezinde yer alan ve öne çıkarılan birey, toplumun kötü yönlerini göstermek için kullanılırken, toplumcu gerçekçi romanın merkezinde toplumu istenilen yönde eğiten ve yönlendiren "olumlu kahraman" vardır. Hem haricî hem de itibari âlemde "fâil" olması gereken "olumlu kahraman", yazarın kurmaca dünyasındaki içerikle şekillenmek durumundadır.

Aytmatov, romanın sonundaki Tanabay'ın partiye yeniden kabulü ile toplumcu gerçekçi edebiyatın esaslarından birisi olan "umut" konusunda (toplumcu gerçekçi romanın karamsar olması doğası gereği beklenemez) kısmî bir kurtuluş ortaya koymuştur, ancak yukarıda uzun uzadıya anlatıldığı üzere *Gülsarı* toplumcu gerçekçi romanda olması gereken birçok noktada eleştirel gerçekçiliğe daha yakındır.

Son olarak temas edilmesi gereken husus, Tanabay'ın yenilgisini geniş anlamda perçinleyen oğlunun varlığıdır. Tanabay'ın oğlu yine Lunaçarski'nin "Devrim ve Sanat" başlıklı yazısındaki şu satırlara bir cevaptır: "Bu konuda öncelikle gençlere, daha anlayışlı olan ve devrimin lav dalgalarında daha kolay eğitilen gençlere güvenmek gerekir. Devrimin sanat üzerindeki büyük etkisinden de bunun için söz açıyorum."³⁹

Tanabay ne kadar mücadelecî ve zorluklar karşısında yılmayan bir yapıda ise Tanabay'ın oğlu da bir o kadar içine kapanık ve etrafındaki hiçbir şeye ve kimseye etki edemeyecek kadar silik bir karaktere sahiptir. Kuşaklar arasındaki bu çatışma yazarla yapılan röportajlarda da yerini almıştır.⁴⁰ Tanabay aslında *Gülsarı*'sına "elveda" derken devrim romantizminin yetiştirdiği mensubu olduğu fedakâr nesle de elveda demektedir.

39 Anatoli Lunaçarski, *Sosyalizm ve Edebiyat*, s. 67.

40 Cengiz Aytmatov, "Dünya Gittikçe Karmaşıklaşıyor", *İnsan, Toplum, Devir ve Edebiyat... (Söyleşiler / Makaleler) I*, ed. Prof. Dr. Laylı Ükübaeva – Yrd. Doç. Dr. Halit Aşlar, Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2019, s. 72.

Fotoğraf 5. “Gülsarı” filminden bir kare

Kaynak: <https://ic.pics.livejournal.com>
[Erişim tarihi: 01.08.2019]

Fotoğraf 6. “Yaşlı Adam ve Deniz” filminden bir kare

Kaynak: <https://a.d-cd.net/cfee302s-960.jpg>
[Erişim tarihi: 06.08.2019]

Sonuç

Hem Tanabay hem de Santiago romantik mücadelelerini ve sistemle olan savaşlarını kaybetmişlerdir. Birisi kapitalist burjuvazinin temsili olan köpek balıklarına diğeri ise kendi elleri ile oluşturduğu Komünist Parti oligarşisinin temsili olan kolhoza yenik düşmüştür. Toplumcu gerçekçi ve eleştirel gerçekçi olarak sınıflandıran Aytmatov ve Hemingway’in eserlerindeki bu imge benzerlikleri ve yenik düşen adam birliği dikkate değerdir. Yazının başında yapılan “olumlu kahraman” tarifi toplumsal yapıda bir bellek oluşturmak isteyen birçok güç tarafından günümüzde de kullanılagelmiştir. Romantizmle harmanlanmış psikolojileriyle kendilerine verilen her görevi Tanabay misali yapmaya hazır, Santiago gibi inatçı ve mücadeleciler “olumlu kahramanlar” günlük hayatta aramızda yaşamaktadırlar. Burada Aytmatov’un Tanabay vasıtasıyla verdiği mesaj toplumlarda karşılığı olan “olumlu kahramanlar” a ve toplumun kendisine uyarı niteliğindedir. Kaçtığınız şeye doğru koşmak ya da “olumlu kahraman”ın gerçekçi bir gözle daha sonra baktığında asla tasvip etmeyeceği bir yapının kendi elleri ile kurulmasına yardımcı olmak şeklinde özetlenebilecek bu mesaj önemsenmelidir.

Sanatı ve şiirsel üslubu, özellikle trajedi oluşturmaktaki ustalığı, romanlarındaki çok seslilik ve karnaval havası, çok yönlü anlaşılabilirliği ve sarsıcılığı (Bu özellik romanlarını şiire yaklaştırmıştır) Aytmatov’un roman sanatında ne derece önemli bir yazar olduğunun ilk görüşte göze çarpan delilleridir.

Aytmatov’un okura bakan yönü sarsıcılık açısından ayrıca değerlendirilmelidir. *Elveda Gülsarı*’yı okuduktan sonra, okur, yazarın diğer romanlarında olduğu gibi, kendini dünyayı ve hayatı yeniden düşünmeye zorlamakta, metnin içine girerek kaybolmamakta, aksine ruhen zenginleşmektedir.

Hülasa Hemingway yaşlı bir balıkçı ve kılıç balığından Aytmatov ise Sovyetler Birliği’nde hiç kimsenin farkında bile olmadığı bir at ve çobandan yola çıkarak evrensel bir dille hayret verici bir güzellik yakalamışlar, dünyayı ve hayatı derin bir duyarlılıkla kavrayabilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aytmatov, Cengiz, “Dünya Gittikçe Karmaşıklaşıyor”, *İnsan, Toplum, Devir ve Edebiyat... (Söyleşiler / Makaleler)* I, ed. Prof. Dr. Laylı Ükübayeva – Yrd. Doç. Dr. Halit Aşlar, Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2019, s. 71-79.
- _____, *Elveda Gülsarı*, çev. Refik Özdek, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.
- Bressler, Charles E., *Yazımsal Eleştiri Kuramsal ve Pratik Bir Giriş*, çev. Devrim Evcı, Birleşik Yayınevi, İstanbul 2017.
- Cakırbekov, Aşım, *Biz Babasız Büyüdük*, çev. Orhan Söylemez – Kemal Göz, Bengü Yayınları, Ankara 2008.
- Devrishveva, Khalida, “Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Tarihinin Bazı Meseleleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar 39, (2016), s. 187-198.
- Dobrolyubov, Nikolay Aleksandroviç, *Oblomovluk Nedir*, çev. Mazlum Beyhan, Yön Yayınları, İstanbul 1987.
- Çaçev, Georgiy, *Çingiz Aytmatov (v Svete Mirovoy Kulturi)*, Adabiyat Basım, Frunze 1989.
- Gorki, Maksim, “Maksim Gorki”, *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, çev. Feyyaz Şahin, Parşömen Yayınları, İstanbul 2011, s. 69-103.
- Hemingway, Ernest, *Yaşlı Adam ve Deniz (İhtiyar Balıkçı)*, çev. Orhan Azizoğlu, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2018.
- _____, *Yaşlı Adam ve Deniz (İhtiyar Balıkçı)*, çev. Yasemin Yener, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2019.
- Jdanov, Andrey Aleksandroviç, *Edebiyat Müzik ve Felsefe Üzerine*, çev. Fatmagül Berktaş (Baltalı), Kaynak Yayınları, İstanbul 1996.
- _____, *Perviy Vse Soyuznıy S'yezd Sovetskikh Pisateley, Stena Grafiçeskiy Otçyot*, Gosudarstvennoye İzdatel'stvo (Hudojestvennaya Literatura), Moskva 1934.
- Lunaçarski, Anatoli, *Sosyalizm ve Edebiyat*, çev. Asım Bezirci, Yön Yayınları, İstanbul 1993.
- Pospelov, Gennadiy, *Edebiyat Bilimi*, çev. Yılmaz Onay, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2014.
- Söylemez, Orhan ve Kemal Göz, “İftiralar Kurbanı Bir Ömür: Rahman Kasımov”, *Salican Cigitov ve Dünyası*, Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek 2006, s. 103-155.
- Söylemez, Orhan, “Svat Soucek, Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Milli Renk ve İki Dillilik”, *Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler*, çev. Orhan Söylemez, Karam Yayınları, Ankara 2002, s. 123-168.
- Şolohov, Mihail, “Mihail Şolohov”, *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, çev. Feyyaz Şahin, Parşömen Yayınları, İstanbul 2011, s. 123-128.
- _____, *Uyandırılmış Toprak*, I. Cilt, çev. Leyla Soykut, İlkaynak Basım, Ankara 1995.
- Turan, Menaf, “SSCB’de Toprak Mülkiyeti”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C 66, No. 3, (2011), s. 307-332.

Elektronik Kaynaklar

- Mihail Şolohov’un biyografisi, <https://interesnyefakty.org/biografiya-sholohova/> [Erişim tarihi: 30.07.2019].
- “Milli Kütüphanede senarist Aşım Cakırbekov’u anmak için bir kitap sergisi açılacak”, <https://culture.akipress.org/news:822877> [Erişim tarihi: 30.07.2019].
- Cengiz Aytmatov’un fotoğrafı, <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/sinema/cengiz-aytmatov-anisina-ozel-program> [Erişim tarihi: 01.08.2019].
- Ernest Hamingway’in fotoğrafı, <https://avatars.mds.yandex.net/get-pdb/1658707/96bc91bf-47b5-4fec-b137-ae8efa8f14ac/s1200?webp=false> [Erişim tarihi: 01.08.2019].
- “Yaşlı Adam ve Deniz” filminden bir kare, <https://a.d-cd.net/cfee302s-960.jpg> [Erişim tarihi: 06.08.2019].
- “Gülsarı” filminden bir kare, https://ic.pics.livejournal.com/nadjal/32281754/36007/36007_original.jpg [Erişim tarihi: 01.08.2019].